

- Strokovna šola za lesno in Kameno kiparstvo,
- Ženska obrtna šola,
- Javna risarska in modelirska šola,
- specialni tečajji za nadaljnjo izobrazbo učiteljev na obrtno-nadaljevalnih šolah,
- leto kasneje so ustanovili še Delovodsko šolo za elektrotehniko.

V vojnih letih je vojna uprava zasedla šolsko poslopje in nastanila v njem domači brambovski polk, kasneje so poslopje preuredili v vojaško bolnišnico²².

LITERATURA

1. Spominska knjiga 1888 - 1938, Ljubljana 1938, Državna tehniška srednja šola v Ljubljani. — 2. Ivan Slokar, Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do 1860, ZČ XVIII/1963, str. 196-218. — 3. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 7. — 4. Bleiweisov zbornik, Slovenska matica v Ljubljani, 1983. — 5. Vladimír Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III, Ljubljana 1966.

VIRI

1. Arhiv Slovenije, Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/2 Obrtno šolstvo. — 2. Arhiv Slovenije, Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/2 Obrtna šola v Ljubljani. — 3. Novice, Kranjske kmetijske in rokodelske novice. —

OPOMBE

1. Spominska knjiga 1888 - 1938; Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtne šole I, II, III, 1873; Slokar. — 2. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtne šole II, 25.7.1880, spis 4043. — 3. Arhiv Slovenije, knjižnica, Obravnave 24 - 1884, priloga 37, str. 276 - 284, poročilo deželnega odbora o pospeševanju obrti in ustanavljanju obrtnih strokovnih šol za domačo industrijo. — 4. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtno šolstvo II, 19.5.1885, spis 8864, III, seja 3.12. zbornik; poročilo deželnega odbora glede ustanovitve strokovne šole za lesno obrt v Ljubljani (priloga 12). — 6. Novice, 1887, str. 335; Z Virantovo hišo sta mišljeni Gruberjeva palača in njej v letu 1841 prizidana Virantova hiša, v kateri je bila gostil-

na »Zur Sternwarte«. Obe stavbi - poslopje je 1887 kupila Kranjska hranilnica. — 7. Strokovna šola za umetno vezenje in šivanje čipk je bila prav tako ustanovljena leta 1888; nekaj podatkov o ateljeju v katalogu Tapiserija v Sloveniji - Hanka Štular, Narodni muzej Ljubljana, Ljubljana 1982. — 8. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani, 24.11.1888, spis 8264, 1904, spis 92090. — 9. Kot 8. — 10. Kot 8. — 11. Novice, 1890, str. 257. — 12. Kot 8. — 13. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani, 18.1.1889, spis 565, 7233. seznam štipendistov; 1890 - spis 10197 zvišanje ustanov — 14. Novice, 1893, str. 277. — 15. Novice, 1892, str. 48 in 159; Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani, XIII, seja zbornik, 12. maja 1893, o razširitvi pouka na obrtni šoli (kovinarstvo, plehtarstvo, lončarstvo). — 16. Novice, 1894, str. 310, po odloku Ministrstva za uk in bogočastje 3. maja 1894, št. 1649. — 17. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani 1894, spis 6040. Dan je predlog za ustanovitev oddelka za pletenje košev. — 18. Novice, 1895, str. 347. — 19. Spominski zbornik ..., str. 47, 51. — 20. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani 1908, spis 4276. — 21. Arhiv Slovenije, Deželni odbor IX/2, obrtna šola v Ljubljani, 1908, spis 12235. — 22. Spominski zbornik 1888, 1938, str. 55.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Gewerbeschule für Holzbearbeitung in Ljubljana Saša Serše

Die erste slowenische Gewerbeschule für Holzbearbeitung in Krain wurde nach den langdauernden Bemühungen und Gesuchen seitens Landes- und Gemeindefaktoren in 1888 in Ljubljana gegründet.

Die Schule war vor allem für die Söhne der Gewerbsleute, die sich mit der Tischlerei beschäftigten, bestimmt. Die Schule hatte die Absicht, die Gewerbehelfen mit dem Gefühl für Kunst, Schönheit und Qualität auszubilden. Die Unterrichtssprache war Slowenisch, eine Erklärung in der Muttersprache für die deutschen Schüler und Schülerinnen erfolgte nur, wenn es notwendig war.

Die Schulräume befanden sich im Haus von Virant und Gruber am St. Jakob Platz bis 1911, als sich die Schule in ein neues Gebäude an Mirje umsiedelte.

Uskoki na Slovenskem in v Žumberku

Zarko Štrumbil

V 9. stoletju so spadali Gorjanci v sklop frankovske države, ki je obsegala zahodno, srednjo in del južne Evrope. Madžari, ki so leta 895 vdrl v panonsko nižino, so bili več kot pol stoletja največja nevarnost svojim zahodnim sosedom, dokler jih ni nemški cesar Oton I. leta 955 odločilno premagal pri Augsburgu. Tako se je meja s hrvaško državo na Dolenjskem premaknila na spodnjo Krko, koder je potekala od 12. stoletja. Prvotno je segala do Kronovega, potem pa je zavila proti jugovzhodu in proti vrhovom Gorjancev.

Krajišniki v savinjski marki so bili Heminoga

rodu, po smrti zadnjega tega rodu pa je velika posest z dinastičnimi pogodbami in Heminimi darovnicami razpadla. Ozemlja pod Grojanci in ob Krki so si prilastili višnjegorski gospodje in freisingška škofija ter oglejski patriarhat.

Čas 11. in 12. stoletja je bil čas boja za investituro med nemškimi cesarji in papeži, kar se je pokazalo tudi v naših krajih. Tako je z zmago cerkve v začetku 12. stoletja cesarska stranka izgubila prevlado in dvignile so se nove fevdalne rodbine. Za nas so zlasti pomembni Spanheimi, ki so se iz svojega slovenskega centra, to je iz Ljubljane, širili

proti vzhodu. Na Dolenjskem so imeli glavni sedež v Kostanjevici, kjer je bila tudi njihova kovnica denarja. Leta 1234 so ustanovili še samostan.

Drugo pomembno središče na Dolenjskem je bil Ireišniški trg Otok (Gutenwerth) pri današnji vasi Drama blizu Šentjerneja. V njem sta bili razviti kovaška in usnjarska obrt, delala pa je tudi kovnica denarja.

Srednjeveška Bela krajina se pojavi v dokumentih šele leta 1288 kot provinca ali regio que Metlica dieitur¹. Nesporno je, da je območje Bele krajine nekoč sodilo v okvir ogrsko-hrvaškega kraljestva² in da je bil do konca 11. stoletja Žumberak v sestavi samostojne hrvaške države. Ko je ogrski kralj Ladislav leta 1091 zavzel Hrvaško severno od Gvozda, je leta 1094 osnoval zagrebško škofijo, v katero je bilo vključeno tudi območje Žumberka. To področje je bilo hribovito in poraslo z gozdom, kar je tudi vplivalo na to, da se ni priseljevalo prebivalstvo z zahodne, slovenske strani, ampak z vzhodne, hrvaške strani. V Beli krajini se je naselilo nemško plemstvo. Kje točno je potekala meja med Belo krajino in Kranjsko, ni jasno. Verjetno je bila za osnovo cerkvena meja med zagrebško škofijo oziroma goriškim naddiakonomatom ter oglejskim patriarhatom v 11. stoletju. Ta meja je bila potisnjena na Kolpo. Mejo na Kolpo so postavili višnjegorski grofi na račun Hrvatske.

Višnjegorski grofi so se imenovali po gradu Puehs na Muri. Konec 12. stoletja so osvojili Belo krajino, ki je do takrat spadala pod ogrsko-hrvaško državo, in jo priključili slovenskemu ozemlju. Albert Višnjegorski je celo prešel Kolpo, vendar je bil odbit in tako se je meja okoli leta 1200 ustalila na Kolpi. V prvi polovici 13. stoletja je sledila še cerkvena priključitev novoosvojenih ozemelj. Leta 1228 je oglejski patriarh Bertold osebno obiskal Belo krajino in uredil cerkvene zadeve. Višnjegorski so se leta 1135 razdelili na štajersko in kranjsko vejo, ki se je začela imenovati po svojem sedežu Višnji Gori. Prav njim gre zasluga za kolonizacijo Bele krajine (gospostvo Mehovo). S seboj so verjetno pripeljali svoje ministeriale in podložnike iz zgornje Štajerske. Mehovo je v 12. stoletju postalo izhodišče Višnjegorskih za ofenzivne akcije³.

Prava kolonialna ekspanzija preko hrvaške meje se je pričela sredi 12. stoletja. Akcije so vodili Spanheimi v Spodnji Krki in Žumberku, štajerski sorodniki Višnjegorskih pa so delovali na desnem krilu »žumberške fronte«.

V 12. stoletju je bilo v Beli krajini v bistvu mirno. Bela krajina je tvorila vmesni pas med obema državama. Dokler je bila sorazmerno nenaseljena, je imela podobno vlogo kot pred okupacijo Višnjegorcev: pusta zemlja, preko katere so se preganjali višnjegorski vazali in hrvaški obmejni fevdaleci, zlasti grofje iz Gorice, hodoči Babonci – Blagaji, ki so imeli okoli leta 1250 onkraj Kolpe vsak precej posestev: gospostva Ribnik, Ozalj in Blagaj.

V Beli krajini v tem in kasnejšem času ne zasledimo nobenega hrvaškega fevdalca. Obe strani sta intenzivno kolonizirali pusto zemljo, pri čemer je v Beli krajini prednjačil Nemški viteški red. Tudi meja se je končno ustalila na Kolpi. Težave so se

začele, ko je meja vzhodno od Metlike zapustila Kolpo. V začetku 13. stoletja se je usoda Bele krajine zvezala z najpomembnejšo tedanjo rodbino na Kranjskem – Andeškimi. Z dedno poroko z Višnjegorskimi (Sofija Višnjegorska s Henrikom Andeškim) so si pridobili celo Belo krajino, prav tako jim je pripadel Žumberak, ki je bil vključen v Kranjsko marko. S pomočjo Bertolda Andeškega, ki je leta 1218 postal oglejski patriarh, je prišel Žumberak pod jurisdikcijo Ogleja. Vendar južni predeli Žumberka okrog Kostanjeveca ter kraja Grabarac in Rud niso nikdar pripadali Kranjski, ampak do bili še naprej v podgorski, potem pa (okrog 1350) v zagrebški župniji. Na celotnem območju Žumberka (skoraj do 1310) je zagrebški kapitelj pobiral cerkveno desetino, kasneje pa si jo je prisvojil žumberški župnik. Zagrebški kapitelj se je vse do leta 1789 pravdal z njim prek papeža in kralja, dokler ni tega leta Žumberak spet prišel pod njegovo jurisdikcijo.

Leta 1334 omenjajo v Žumberku rimskokatoliške župnije: Žumberak, Krasić, Pribić in Vidovino. Bernard Spanheimski je leta 1234 ustanovil samostan v Kostanjevici, kateremu sta s sinom podarila (1235, 1249 in 1265) z darilnimi listinami več žumberških vasi. V njih se poimensko omenjajo upravitelji in gospodarji žumberškega gradu. Proti koncu 13. stoletja se omenja kot zakupnik Žumberka goriški in tirolski grof Meinhard, od leta 1335 dalje pa so z njim gospodarili avstrijski vojvode, ki so ga tudi dajali v zakup različnim družinam.

Trinajsto stoletje je stoletje miru. Andeški so jo upravljali z gradu Mehovo, podobno kot Višnjegorski. Bela krajina je bila torej kot privatna osvojitve povsem ločena od Kranjske in Marke. To stanje se je ohranilo do konca srednjega veka.

Bela krajina je nato menjala lastnike. Najprej jo je imel v upravljanju Friderik Babenberški, nato Ulrik Spanheimski, katerega rodbina je leta 1234 ustanovila samostan v Kostanjevici. Od tod se je namreč cerkveni in posvetni pritisk usmeril na Gorjance, prodrli v Žumberak, kar je povzročilo, da je bilo ozemlje v Žumberku končno priključeno oglejski cerkvi. Vzhodna meja s hrvaško državo se je okoli leta 1230 ustalila na reki Bregani. Ljudstvo v gorjanskih predelih je bilo slovensko, plemstvo pa nemško z izrazitimi kolonizacijskimi težnjami.

Leta 1270 si je Belo krajino pograbil češki kralj Otakar II. Leto zatem jo je zasedel goriški grof Albert. Nemški kralj Rudolf Habsburški jo je zato podelil Majnhardu Tirolsko-Goriškemu. Goriški grofi so pospešili gospodarski vzpon, niso je pa priključili Kranjski. Habsburžani si je kljub intrigam niso uspeli pridobiti. Po smrti Alberta IV., ko je izumrla istrska veja goriških grofov, je Metliko zasedel Albreht Avstrijski in Bela krajina je tako za dve stoletji prišla pod Habsburžane.

V drugi četrtini 15. stoletja opazimo proces širjenja Kranjske in njenih pristojnosti na vseh ravneh. Leta 1428 je bila Kranjska formalno razdeljena v štiri četrti (provinc, glavarstva) – eno od teh je bilo glavarstvo Metlika. Ko so se leta 1379 razdelile habsburške dežele na albertinsko in leopoldinsko vejo, je slednja dobila tudi Slovensko marko z Metliko.

Leta 1432 so se dokopali do Bele krajine Celjani, ki so jo verjetno dobili v zakup⁵. Sredi 15. stoletja ni opaziti pretirane aktivnosti Celjskih v tem delu Kranjske. Kasneje je vzel glavarstvo v zakup Pankrac Turjaški. Po izumrtju Celjanov so jo podedovali Habsburžani, ki pa so jo dajali v zakup.

Omeniti moramo še gospode Ortenburške, ki so na svoja kočevska posestva v 14. stoletju naselili kolonizatorje iz Koroške in južne Tirolske, sredi 14. stoletja pa še svoje podložnike iz Frankovske in Turinške. To so tako imenovani kočevski Nemci, ki so sestavljali narodnosti otok, ki je segal do doline Črmošnjice. Odmaknjenost in izoliranost, pa tudi trdoživost novih naseljencev so pripomogli, da se je ta nemški otok na naših tleh ohranil vse do druge svetovne vojne.

Proti koncu 15. stoletja je izumrl rod gospodov Žumberških, graščina in posestvo pa sta prišla v roke deželnega vojvode. Cesar Maksimiljan je dal leta 1501 Žumberak v upravo Krištofu Gornjegrajškemu, leta 1505 pa Nikolaju Semeniču. Od tega ga je z ženitvijo dobil Ivan Kobasić. To je leta 1526 potrdil tudi kralj Ferdinand, ki so ga hrvaški velikaši izbrali za hrvaškega kralja na zboru v Cetinu 1527. leta.

PRIHOD USKOKOV V NAŠE KRAJE IN V ŽUMBERAK

V 15. in 16. stoletju so skoraj 200 let prebivalec Bele krajine, Gorjancev in Žumberka strahovali Turki. Vsi napadi so potekali iz Bosne po dolini Save mimo Mokric in mimo Karlovca do Metlike, nato pa čez Gorjance mimo Mehovega v dolino Krke, preko Žumberka proti Kostanjevici in mimo Semiča po Črmošnjiški dolini do Krke. Prvi znani napad je opisal že Valvasor.

Devetnajst let po kosovski bitki je doživela Bela krajina prvi turški vpad leta 1408, ko so turki napadali okolico Črnomlja in Metlike in predel pod Žumberkom. Do prihoda uskokov v Belo krajino so bili še vpadi 1431, 1469, 1471–1472, 1473, 1483 in leta 1528. Leta 1469 naj bi Turki odpeljali v suženjstvo 60.000 ujetnikov. Tako je opustela Bela krajina. Hrvati so pretrpeli največje vpadе v času po udbinski bitki (1493) pa do padea Bosanske krajine in Bihača pod Turke (1592). Uporna Bosanska krajina je dražila Turke, da so neprestano vpadali v hrvatske predele. Tako so se Hrvati, ki niso padli v suženjstvo ali bili pobiti, razselili na sever in na zahod. Neprestano vojskovanje Hrvatov jih je prisililo, da so zapustili Bosansko krajino in Liko, na njihova mesta pa so se naselili Srbi iz Bosne, Heregovine in Raške.

Do leta 1483 so Turki nemoteno vdiralj v naše kraje, saj ni bilo organizirane obrambe. Že v 15. stoletju so tudi območja Žumberka napadli Turki, ki so iz sosednje Bosne prodirali v te kraje čez Žumberak v dolino Krke. Njihovi večji napadi na Žumberak so znani iz let 1431, 1469, 1472 in 1491. Ob napadu Turkov leta 1491 je bila verjetno razdejana tudi graščina Žumberak, stari Siehelburg. Njegove ruševine so še danes vidne pri vasi Kekić, ljudem pa so znane pod imenom Stari grad. Kasneje so nekoliko kilometrov jugovzhodno pri

kraju Žumberak zgradili istoimensko graščino Žumberak, ki je leta 1793 zgorela. Ruševine imenujejo ljudje Novi grad. Leta 1528 so Turki ponovno opustošili okolico Žumberka, medtem ko je del prebivalstva zaradi strahu pred njim pobegnil v varnejše kraje.

Tako je pokrajina ostala skoraj neposeljena, ker je bilo staro prebivalstvo uničeno, deloma se je umaknilo z nezaščitenega ozemlja na Kranjsko. Šokei v bližini Semiča naj bi bili ostanki starega prebivalstva¹¹. Habsburžani so začeli to področje kot strateško pomembno naseljevati z uskoškim prebivalstvom, ki je bilo večinoma pravoslavne vere. To prebivalstvo je začelo prihajati v pokrajino s turškega ozemlja. Prve skupine, ki so štele okrog 500 Uskokov (kakor so jih kasneje poimenovali), so prišle z območja Srba, Unca in Glamoča. Med njimi so bili tudi priseljenici iz Srbije in Raške.

V 16. stoletju so se preselile na ozemlje Bele krajine naslednje plemiške rodbine: Kobasići iz okolice Bihača v Bosanski krajini, Lenkovići in Gusići iz Like, knez Frankopan iz Gornje Hrvatske. Grofi Blagaji iz Bosanske krajine so zapustili svoje posesti in se preselili v »Črno kranjsko« blizu Ljubljane. Ivan Lenković in sin Jurij sta bila vrhovna poveljnika na Vojni meji in sta si pridobila na Kranjskem mnogo gradov – Mehovo, Otočec in Pobrežje na Kolpi. Gusići so imeli pozneje v posesti Gradac in Vinico, Ivanu Kobasiću je cesar Ferdinand leta 1526 podaril posest Žumberak (Siehelburg in Unserm Fürstentumb Chrain). Verjetno je dala rodbina Kobasića iniciativo tudi kmetom iz Bosanske krajine, da se preselijo v Žumberak. Zanimiv je majhen otoček čakavskega prebivalstva na meji, ki nimajo nobene zveze z ljudstvom čakavskega prebivalstva, ampak žive na južnem pobočju Gorjancev osamljeno in obkroženo z Uskoki, Slovenci in Bezjaci (govore slovensko-hrvatsko mešanico). Ker je bil za Bihačko krajino značilen podoben govor, se da sklepati, da so se omenjeni prebivalci v Žumberk doselili iz okolice Bihača.

Malo po prihodu Kobasića v Žumberak so prišli Uskoki v Belo krajino. Septembra 1530 je zbežalo veliko srbskih zadrug iz Srba, Unca in Glamoča v Avstrijo. Turki, ki so vedeli za namero teh Srbov, so se pojavili pred Bihačem, a so jih Srbi razbili. Pri poveljniku in bihaškemu meščanstvu so se obrnili na glavnega poveljnika Vojne krajine Ivana Kacijanarja in so ga prosili, da se zavzame za turške Vlahe, da bi se z begunci lepo postopalo in se izraža up, da jih bo še več prešlo mejo. Težje pa je bilo z naselitvijo Uskokov. Tri leta so morali preživljati nomadsko življenje na predelu med Žumberkom, Črnomljem, Poljano, Kostelom, Ložami in Krasom (Karstenboden). Uskokom je bilo tu ponujeno različno ozemlje, kot npr. Kostel na Zgornji Kolpi, toda stalno so govorili, da bi se naselili v Žumberku. Leta 1534 je dobila rodbina Kobasića posest v Žumberku, da tam naseli Uskoke. Leta 1540 so Uskoki dobili svojega poglavarja in obmejno milico. Prvi uskoški prišleki so bili številčno tako močni, da so imeli 200 lahkih konjenikov in 300 pešcev. Leta 1538 so prišli iz Bosne v Žumberak novi Uskoki in kranjski glavarji so imeli veliko skrbi, kje jih nastaniti. Ti tudi niso hoteli biti po-

korni podaniki in dninarji na plemiških kmetijah. Ko je leta 1546 postal kapetan žumberških Uskokov Ivan Lenković, se je našel način, da se naseli 180 zadrug, ki so do takrat tavale po Beli krajini in po gozdovih med Postojno in Ložem. Komisija kranjskih plemičev je odkupila od družine Pihler Kranjsko posest z gradom Mehove, da preseli iz žumberške oblasti kmete staroselec in na izpraznjem področju neseli Uskoke. Tedaj so tudi Marindol in Bojanec naselili Uskoki. Na koncu leta 1600 se je priselilo še nekaj Uskokov. V Žumberku so bili Uskoki zadovoljni, ker jim je bila nova oblast všeč. Uskoki so imeli precejšnjo moč, ki je branila kranjsko južnovzhodno mejo.

Uskoki so se torej v Žumberku naseljevali v letih 1530, 1531, 1538 in 1539. Prva skupina se je leta 1530 naselila na območje Pečna, Grabarja, okrog gradu Žumberak ter okrog Sočie in Mrzlega Polja. Druga skupina je leta 1531 prišla v Žumberak iz porečja reke Cetine. Načelovali so jim vojvoda Resan Šimunović (čigar potomeci so se kasneje imenovali Gvozdanoviči), Juraj Radivojevič, Vuk Popović in Milak Rajković. Poleg njih posebej omenjajo Pavla Čolnīca. S posestmi jim je deželni knez kmalu podelil tudi plemiški naslov. Novi žumberški kapetan je postal Bartol iz Ravena (1540–1543).

Leta 1547 so posameznim žumberškim plemičem in kmetom dodelili zemljo na gospostvu Mehovo, medtem ko so njihovo posest v Žumberku prepustili Uskokom. Takrat se je tudi veliko uskokskih družin s Kranjske preslilo v Žumberak. Tako se je njihovo število močno povečalo in je štelo čez 3000 družin, ki so živele v kakih 200 zadrugah.

Leta 1540 je cesar Ferdinand osnoval žumberško kapetanijo. Načeloval ji je veliki kapetan, ki je bil kraljevi vojni časniki. Samo enkrat je to dolžnost opravljal Žumberčan, in sicer uskoški vojvoda Danilo Vuković (1584–1588). Med zaslužnejšimi hrvaškimi plemiči, ki so opravljali službo velikega žumberškega kapetana, so bili še Ivan Lenković (1546–1557), grof Peter Erdödy (1584–1597), baron Nikolaj Gregorjanc (1601–1609), grof Peter Zrinjski (1647–1659) in Jurij Frankopan Tržaški (1659–1661).

Žumberškim Uskokom je cesar Ferdinand z listino podaril posebne privilegije. Z listino iz leta 1535 jim je dal pravico, da sami volijo svoje vojvode, zastavnike in desetnike. Zemljo so dobili v dedno last, zato pa so se morali obvezati, da bodo na lastne stroške sodelovali v vojnah in da po dvajsetih letih pričnejo tlačaniti in plačevati desetino in davke. Določeno je bilo, da jim poveljuje poseben kraljevski kapetan, ki je hkrati upravljal žumberško gospostvo. Polagoma pa jim je vsilil svojo sodno oblast. Z listino iz leta 1538 so predvideli plačo (do 50 forintov na leto) za vse uskoške vojvode, ki so vodili po 200 vojakov, in tudi plačo vsem Uskokom, ki so bili kot najemniki v kraljski službi. Z listino iz leta 1543 so Uskoke oprostili plačevanja carine in mitnine, kar jim je omogočilo, da so smeli tudi trgovati. Uskoki so se ukvarjali z živinorejo, posebno z ovčerejo, in s trgovino, medtem ko so jim hitrejši prehod na poljedelstvo ovirale razmere v Žumberku. Kot svobodni meščani-vojaki so Uskoki ostale podložnike, predvsem kmete, imeli

za manjvredne in nižje od sebe.

Takoj po priselitvi v Žumberak so Uskoki postali graničarji, ki so se z drugimi graničarji bojevali proti Turkom in ščitili območje Hrvaške in Kranjske pred njihovimi vpadi. Sodelovali so v številnih bojih, tako tudi pri Sisku leta 1593, kasneje pa kot cesarski vojaki po vsej Evropi.

Omeniti je potrebno tudi kmečke upore v letih 1515 in 1572/73. Uporniške kmečke slovenske skupine so potolkli Uskoki iz Vojne krajine pod vodstvom Jošta Turna. Zato nekateri tudi danes primerjajo grozodejstva uskokskih zločinov nad slovensko kmečko vojsko z grozodejstvi, ki so jih storili Turki.

Kje je potekala meja med Žumberkom in Metliko? Tega posla sta se lotila Ivan Lenković in Tomaž Erdödy. Lenković je imel širokopotezni načrt zamenjave posesti tistim fevdalcem, ki so imeli kmetije in podložnike v Žumberku, za neko drugo, da bi lahko v Žumberku naselil čimveč Uskokov. V ta namen je žrtvoval gospostvo Mehovo, kar pa ni zadostovalo. Novembra 1548 je dokončno izsilil, da so se pleterski prior, kostanjeviški opat, Eracem Purgstall, Štefan Semenič, Jurij Čušperški, Pavel Čolnīč, vdova Ivana Wernega in komtur Nemškega viteškega reda odpovedali številni posesti v Žumberku. Zato pa so dobili posest v gospostvu Mehovo, deloma tudi v Beli krajini⁶. Neposredno za tem je moralo priti do natančnejše razmejitve, ki sta jo izvedla Lenković in Erdödy. Na trdnejšo razmejitev so vplivali nenehni spori med Metličani in belokranjskimi kmeti ter Uskoki, ki so se »oskrbovali« v metliških gozdovih in na poljih⁷.

Spore je sklenil cesar Ferdinand končati. Leta 1550 je bil v Samoboru sestanek posebne komisije, ki naj bi rešila mejno vprašanje med Kranjsko in Hrvaško. Šlo je predvsem za spore glede sodstva, zemljišč, ribolova, paše, meja itd., ki so izbruhnili s prihodom Uskokov v Žumberak. Tod so namreč imeli interese tudi hrvaški plemiči. Hrvaško delegacijo je v Samobor spremlilo tudi večje število vojakov, kar je izzvenelo kot grožnja Kranjcem. Kranjci so uvideli, da bi bili ob eventualnem glasovanju preglasovani, in so zato po enem tednu pogajanja prekinili. Cesar je zato septembra 1550 ponovno sklical sestanek v Strassgangu pri Gradcu, o katerem pa ni podatkov.

Dokler so imeli vrhovno vojaško in sodno oblast nad žumberškimi Uskoki kranjski stanovni in je Žumberak kljub svoji privilegiranosti sodil v jurisdikcijo Kranjske dežele, je ostala meja deželskih sodišč edina ločnica med Belo krajino in Žumberkom. Od 17. stoletja naprej so stanovni izgubljali izvršno oblast na račun karlovskega generala in prihajalo je do sporov o pristojnosti. Dvojnost v vladanju je trajala do srede 18. stoletja, ko so preurejali Vojno krajino in so Žumberak in Marindol priključili Karlovskega generalatu – XII. Slunjskemu graničarskemu polku⁸. Priti je moralo do nove, natančnejše razmejitve, saj je šlo sedaj za dve povsem različni upravi. Meja, kakršno so potegnili, je z manjšimi popravki ostala do danes. Prvič jo zasledimo v franciscejskem katastru iz leta 1824. Kot temeljni princip pri ločitvi Bele krajine in kranjskega Žumberka so vzeli pripadnost kmetij oziro-

ma parcel žumberškemu glavarstvu ali kranjskim fevdalcem. To pomeni, da je vsa koncentrirana posest, ki so jo v tistem trenutku držali žumberški krajišniki, prišla v jurisdikcijo generalata. Pri tem se niso prav nič ozirali ne na stare meje ne na obliko, ki je res enkratna. Oglejmo si stanje meje med Kranjsko in žumberškim delom Vojne Krajine po letu 1824. Od današnje slovensko-hrvaške meje se loči po tem, da je bila cela k.o. Sekuliči tedaj v Vojni krajini (danes v Sloveniji), na obeh straneh meje pa je bila množica enklav, ki so večsah obsegale le eno ali dve parceli, zlasti na področju k.o. Bojanja vas, Rudovica, Drašiči. Ena takih enklav se je do današnjih dni ohranila pri Brezovici, vse ostale pa so se stopile s sosednjim ozemljem. Edini preostanek srednjeveške meje je severovzhodni del, ki poteka po potoku Kamenica do Kolpe. Manjša posest, ki so jo imeli krajišniki globlje na belokranjskem ozemlju (vinogradi, travniki, itd.), na novo mejo ni vplivala. Vseskozi pa se je obdržala srednjeveška državna meja na Kolpi.

Do kranjske osvojitve Bele krajine je bilo vse odotno prebivalstvo hrvaškega porekla in se je ohranilo še naprej v pozni srednji vek. Kljub stalni asimilaciji ali boljše rečeno simbiozi obeh še ne povsem izoblikovanih narodov v 16. stoletju, ko so prebegi iz Bosne, Hrvaške itd. na določen način na določenih področjih izdatno spremenili narodnostna razmerja (Marindol, Poljane, Vinica). Konec koncev pa je Bela krajina ležala na Kranjskem in so se njeni prebivalci ne glede na narodnostno pripadnost in jezik imenovali kar Kranjci. Manjši del prebivalcev pa je bil nemškega porekla⁹.

Na zboru v Bručku je bil leta 1578 sprejet sklep o preureditvi vojaške meje, po katerem sta bila Žumberak in Slunj združena v veliko kapetanijo in podrejena karlovškemu generalatu. S tem je bila prekinjena večstoletna zveza Žumberka s Kranjsko. Edino v posameznih vojaških zadevah so se obračali na vojno upravo v Gradeu, medtem ko sta bili sodna in upravna oblast docela v pristojnosti Vojne krajine oziroma njenega sedeža v Karlovcu.

Leta 1746 je bil Žumberak politično in administrativno razdeljen na dve kapetaniji: 11. oštrško s sedežem v Kostanjevu in 12. žumberško s sedežem v Sijeevu (kasneje v Kalju), potem pa sta prišli v sestav 4. graničarske ali slunjske polkovnije. Vas Kekiči je bila meja med obema kapetanijama, medtem ko sta na Budinjskem polju imeli skupne vaje. Na sedežih kapetanij so zgradili potrebne stanovanjske in vojaške zgradbe. Zaradi nadzora pri delu in tudi discipline so bile osnovane še štiri postaje, v katerih so prebivali podporočniki ali poročniki. Te postaje so bile v Sošicah in na Malineh (na Dvoru) za 11. ter na Mrzlem Polju in Kupčini za 12. kapetanijo.

Poleg Uskokov so v Žumberku živele tudi manjše skupine kmetov, ki so bili od 17. stoletja naprej podložniki gospostev v Kostanjevu, Oštreu, Sošicah in Kupčini, ta gospostva so pripadala domačim plemičem. Od leta 1530 do 1903 je 32 posameznikov in družin iz Žumberka dobilo plemiški naslov, le malo pa jih je s plemiškim naslovom dobilo tudi večja posestva. Nekaj plemičev je imelo le eno kmetijo, medtem ko je imela večina samo plemiški

naslov brez posesti in torej niso bili kmetje. Krajiška uprava je do leta 1787 od zasebnih lastnikov kupila vse zasebne posesti v Žumberku. Tako je celotni žumberški okraj prišel v posest Vojne krajine in tu ostal vse do njene ukinitve leta 1881.

Življenje žumberških Uskokov kljub krajiškim ugodnostim ni bilo niti malo lahko. Nenehno so morali opravljati vojaško službo in to ne le v Žumberku in Karlovcu, ampak tudi v mnogih krajih od Like do Slavonije, kjer so branili Hrvaško in Kranjsko pred turškimi vpadi. Od 16. stoletja naprej pa so se kot cesarski vojaki borili po celi Evropi. Hkrati so nanje pritiskali domači plemiči, ki so jih poizkušali pokmetiti. Karlovški generali in njihovi žumberški kapitani pa so od njih zahtevali različne dajatve in jim pogosto jemali del plače.

Uskoki so se pritoževali pri vladarjih in pri njih iskali zaščito. Večasih so bili nezadovoljni tudi s svojimi kapetani in vojnimi oblastmi in je zato prišlo do manjših nemirov in uporov. Tako so že leta 1538 med njimi izbruhnili nemiri, ker so jim dodelili slaba bivališča. Pomirili so se šele, ko so plemiči pobili nekaj njihovih vodij. Kljub temu, da so pomagali zadušiti veliki kmečki upor leta 1573, so nekateri med njimi, kot na primer Uskok Marko Nožica iz Stojdrage in drugi sodelovali z Ilijo Gregoričem, enim glavnih vodij upora in drugimi kmeti. Leta 1621 je v Žumberku izbruhnil velik uskoki upor, v katerem so Uskoki ubili prokapetana Jurija Vivo in namesto njega izvolili svojega vodja Danila Despotovića iz Sošic. Upor je bil hitro zaduščen, Despotovića pa so usmrtili.

Uskoki, ki so se preselili v Žumberak, so bili pravoslavne vere. Med njimi je bilo nekaj pravoslavnih duhovnikov, od katerih sta dva leta 1561 sodelovala s hrvaškimi protestanti v Uraču. Že v začetku 17. stoletja pa so žumberški Uskoki pod vplivom jezuitov in od leta 1611 tudi pod pritiskom zagrebškega škofa Petra Domitrovića, rojenega pravoslavnim staršem v Oštreu v Žumberku, prestopili v grškokatoliško vero. Ta prestop so do kraja izvedli uniatski vladike iz Marče.

Med prvimi grškokatoliškimi županijami v Žumberku se omenjata županiji Radatovići (1623) in Mrzlo Polje (1641), medtem ko druge ustanovljajo in omenjajo šele proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja (Sošice, Pečeno, Sojdraga, Kašt, Gabar). Prestopanje v grškokatoliško vero podpirajo tudi vojaške oblasti, ki se v 18. stoletju uprejo poizkusu karlovškega vladike Jaksčića, da v Žumberku obnovi pravoslavno cerkev.

V 18. stoletju so v slovenskih krajih odmevale reforme Marije Terezije in Jožefa II. Tako so izvedli popis prebivalstva, izdelali kataster, uredili so šolstvo in vojsko. Reformirala se je cerkev in razpuščeni so bili nekateri samostani (Kostanjevica, Pleterje). V Novem mestu je bilo leta 1748 ustanovljeno okrožje oziroma kresija, ki je obsegala vso Dolenjsko in je obstajala do leta 1849, ko postane Novo mesto sedež okrajnega glavarstva.

Od leta 1809 do 1813 sta bila Žumberak in Gornjanci pod francosko okupacijo v sklopu Ilirskih provinc. V Novem mestu so ustanovili distrikt, upravno enoto, ki je bila enaka avstrijskemu okrožju. Potem so ponovno prišli pod avstrijsko oblast.

pod katero so Žumberak vključili v Vojno krajino.

Od leta 1871 je bil Žumberak politično-upravno organiziran kot okraj s sedežem v Kostanjevu (v grašini). Ta je bil leta 18881 z ukinitvijo krajiške organizacije vključen v zagrebško županijo. V tem času se je delil na dve zemljiški skupnosti, iz katerih sta nastali občini, in sicer Sošice s 4.563 in Karlje s 5.919 prebivalci. Z izgradnjo žumberške ceste leta 1893 iz Osredka (pri Samoboru) preko Stojdrage, Budinjaka na Kostanjevac ter z otvoritvijo železniške proge Novo mesto – Karlovac leta 1914, je postal Žumberak bolj dostopen. Vendar niti cesta niti železnica nista vplivala na njegov razvoj in Žumberak je začel ekonomsko vse bolj propadati. Z ukinitvijo Vojne krajine so izginile obmejne ugodnosti, ki jih niso odtehtali drugi življenjski viri (živinoreja, kmetijstvo, trgovina). Agrarna prenaseljenost in možnost zaslужka v drugih krajih sta bili vzrok, da so se pričeli prebivalci Žumberka vse bolj izseljevati. V letih od 1880 do 1941 se je izselilo več kot 15.000 Žumberčanov v druge kraje Jugoslavije ter v prekomorske in zahodnoevropske države. Večina pa je še vedno ostala navezana na svoj rodni Žumberak.

V času največje evropske industrializacije v 19. stoletju je bila na širšem slovenskem ozemlju komaj navzoča. Na tem področju o industrijskih obratih, razen nekaj izjem, ne moremo govoriti. Parna žaga in nekaj glažut, ki so delovale po Gorjancih nad Šentjernejskim poljem, je bilo vse. To pa je bil tudi čas množičnega izseljevanja v zahodno Evropo in predvsem v Ameriko.

Z nastankom Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1918 je prenehala stoletna povezava teh krajev z Avstro-Ogrsko in Habsburžani.

Bela Krajina je med obema vojnoma upravno spadala najprej pod ljubljansko oblast, od leta 1929 dalje pa v Dravsko banovino; Žumberak je bil del zagrebške oblasti, od leta 1929 del Savske banovine, od leta 1931 pa je bila občina Radatoviči z 2011 prebivalci priključena metliškem okraju in s tem Dravski banovini. Preostali del Žumberka, v glavnem v jastrebarskem okraju, pa je pripadel Savski banovini oziroma od leta 1939 Banovini Hrvatski.

USKOKI V BOJANCIH IN MARINDOLU

Ozemlje Adlešič so v 6. stoletju poselili Slovenci. V sredi 16. stoletja pa so prišli Uskoki. Nanje spominjajo razen še sedaj pravoslavnega naselja Bojanecv tudi Pribinec, Fučkovec, Dragoši, Žuniči, Vlašansko in Šikonjsko selo v Tribučah ter Jankoviči, Šošariči, Karaman v Bednju, Vukobrati v Žuničih, dalje še priimki kot Bahovič, Žarkovič, Cvitkovič, Ilinič, Jankovič, Marentič, Milčinič, Miketič, Husič, Pavlakovič, Prianovič, Račič, Ritmanič, Stipanič, Šikonja, Šošarič, Vlasič, Vranešič, Žunič itd. To se kaže tudi v narečju, ki je poleg mnogih srbohrvatskih izrazov posebno v Tribučah in Žuničih – podobno kot v sosednjem Marindolu – ikavsko, kakor tudi v spominih in pripovedih ljudstva. V dialektološkem pogledu je zanimivo, da pravijo: »Sem iz Adlešič, Pribine, Fučkovec, Vrhovec, Dolenje«¹⁰. Ljudstvo je ohranilo še mnogo etno-

grafske zanimivosti v običajih, tkalstvu, čebelarstvu, v koših. Zadrugištvo je bilo do druge svetovne vojne ohranjeno še v Bojancih.

Ob pogledu veroizpovedi ugotovimo, da je del Uskokov ohranil pravoslavno vero, del pa jih je prešel grškokatoliško. Z ustanovitvijo metliškega in kasneje črnomaljskega okraja je dobila Bela krajina leta 1931 še občino Radatoviči z 2011 prebivalci, ki je pripadala Kranjski že v 13. stoletju, so jo kranjski deželni gospodje dajali v najem karlovškemu generalatu in je leta 1865 pripadla Hrvatski. Po drugi svetovni vojni je Slovenija ponovno izgubila Radatoviče, ki danes pripadajo Hrvatski.

Predel okoli Žuničev je ohranil pravoslavno veroizpoved. Omeniti je potrebno tudi Marindol, ki je po drugi svetovni vojni pripadel SR Hrvatski. Leta 1952 pa je bil na željo krajanov ponovno priključen SR Sloveniji. Tako tvorijo Žuniči, skupaj z Bojanci, Miliči, kjer sta tudi pravoslavni cerkvi, Marindolom in Paunoviči pravoslavno uskoško skupnost na Slovenskem.

BOJANCI

Bojanec je ustanovil uskoški general in kranjski deželni glavar Jurij Lenkovič v drugi polovici 16. stoletja z Uskoki srbskega porekla iz Rogulja v Bosni in opuščene krajiške vasi Bojne, po kateri so dobili ime. (Pravzaprav domačini pravijo, da je vas črnogorska, da naj bi bili njihovi predniki Črnogorci, morda zato, ker so med drugimi petimi okoliškimi vasi s prebivalstvom pretežno srbskega porekla, nekakšna posebnost¹¹.)

Sprva so se na tem področju naselile štiri rodbine: Mirosavac, Kordič, Radojevič in Vrlinič. Od njih je prva rodbina že izumrla, ostale tri pa so se pomnožile. Danes je v Bojancih sedem različnih priimkov, ker sta se dva priženila iz Ponikve na Hrvatskem in dva iz Marindola (Ivkovič, Milič in Jurjevič). Večina ljudi s starimi tremi priimki je do leta 1941 živela v zadrugi. Pripadniki te skupnosti so se medsebojno povezali s porokami. Do leta 1941 je tudi vsaka hiša tkala domače platno, brisače, rjuhe, eopate, vrezane prte, nogavice, rokavice.

Po urbarju gospostva Pobrežje ob Kolpi iz leta 1711 so bili Bojanec dolgo časa razdeljeni med Pobrežje in gosposko Krupo, tako da so bili Doljni Bojanec s Kordiči in Radojeviči v pobreškem, Gornji Bojanec z Vrliniči, Mirosavec in dvema bajtarjema, Hrvatom in Berkopcem, pa v krupskem gospostvu.

Med Bojanec in Marindolom se je od nekdaj razprostiral gozd Veliko Bukovje, ki jih je varoval pred Turki. Od tu so imeli Bojančani dve uri hoda do marindolske cerkve, saj so bili od nekdaj srbske pravoslavne vere in so v hierarhičnem smislu pripadali zadrski episkopiji. Ker je bilo Bojančanov premalo za lastno parohijo, so za njihovo duhovno življenje skrbeli parohi iz Marindola, ki so bili podrejeni patriarhatu v Sremskih Karloveih. V 16. stoletju je vplivala tu tudi oblast Pečkega patriarha.

Danes so cerkveno podrejeni župniji v Marindolu. Leta 1934 je bila v Bojancih ustanovljena posebna pravoslavna parohija, ki se je ohranila do danes. Omeniti je potrebno še ploščo ob vhodu v majhno cerkev sv. Jurija, ki pripoveduje, da so bili

prvi naseljenci Vrliniči, Radojčiči in Kordiči. Zraven je letnica 1593. Ob cerkvi je pokopališče, napisani na nagrobnikih v bližini – starejši v cirilici, novejši v latinici – ponavljajo večinoma iste priimke.

Osnovno šolo so Bojaneci dobili že leta 1866. Bila je slovenska. Prvi učitelj, ki je učil uskoško govoreče otroke, je bil sicer Slovenec, toda pozneje, predvsem med obema vojnama, so v njej učili kateheti cirilico. Pridobivali so si tudi nacionalno izobraževanje. Štirirazrednico so leta 1963, kakor toliko drugih podružničnih šol, ukinili zaradi premajhnega števila otrok. Otroci so nadaljevali šolanje v Vinici. Uskoških otrok v Vinici od takrat dalje niso obravnavali drugače. Danes ima vas 15 (?) otrok, ki bi morda obiskovali šolo, če bi bila. Vprašanje pa je, če bi jih starši pošiljali k pouku, če bi nekdanje šolsko poslopje, ki so ga pred kratkim temeljito prenovili in v njem uredili kulturni dom, spet preuredili v prvotni namen. Bojančani se sicer čutijo Uskoke, Srbe, med seboj tudi govorijo srbsko, toda stoletja življenja s slovenskimi sosedi so jih popolnoma vključila v slovensko okolje. Bojančani tudi nikoli niso izrazili potrebe po dodatnem izobraževanju v srbohrvaškem jeziku, pa tudi vsiljevanja z druge strani ni bilo. Bojančanov na tem območju nikoli nihče ni oviral v prizadevanjih za ohranitev kulturnega izročila, saj stare običaje ohranja folklorna skupina¹¹.

V tem predelu je razvito kmetijstvo – vinogradi šmarnice, sadjereja. Del prebivalcev se vozi na delo v Črnomelj. Zadrugi so imeli do druge svetovne vojne. Posebnosti so jurjevanje, kresovanje, kresnice, pustovanje. Na Jurjevo, 6. maja, imajo zborovanje, izvajajo zelenega Jurija, to je veselico, igre, razne zabave. Bojansko kolo kolajo na novo leto, ob treh kraljih, ob pustu, na Jurjevo, na Ivanjevo, na pravoslavni Božič, Veliko noč in na dan sv. Save, ob Kreslavu in ob krajevnem prazniku 22. marca, ki ga praznujejo skupaj z Adlešičani. Kolo plešejo v narodni noši. Na Jurjevo in 1. decembra nastopi tudi bojanski Sokol. Svoje staro besedilo za kolo pa so pozabili¹².

V političnem smislu so Bojančani od nekdanj spadal pod Ljubljano in njihovi občinski odborniki so sedeli skupaj s svojimi katoliškimi slovenskimi kolegi adlešiške občine za isto mizo. Z Marindolci so se v političnem in hierarhičnem smislu smatrali za pripadnike iste skupnosti, saj so se medsebojno tudi vezali s porokami.

Danes so Bojaneci gručasta vas vzhodno od Knežine na vrtačasoto razgibanem svetu. Bojaneci so imeli leta 1869 273 prebivalcev, leta 1880 231, leta 1890 264, leta 1900 220, leta 1910 203, leta 1931 161, leta 1948 139, leta 1953 147, leta 1961 105 in leta 1966 104 prebivalec¹³. Bojaneci se delijo na Gornje (20 hiš) in Spodnje Bojanec (14 hiš). Vas je razsuta in je brez pravega središča. Med čvrsto grajenimi hišami se vijejo poti. Nekatere poti so danes že asfaltirane. Do Črnomlja je še kakih pet kilometrov makadama. Vas ima napeljan tudi že vodovod, čeprav nanj niso priključene vse hiše. Domačije kažejo skrbne gospodarje. Hiše so večinoma prenovljene ali pa zgrajene po drugi svetovni vojni. Samo nekaj stavb je še brez nove fasade.

Šele vprašanja razkrijejo, kako malo vedo Bojan-

čani o svojih koreninah, kako malo so se tudi sami zanimali zanje, čeprav so nanje tako ponosni. V trdi štokavščini razmišljajo ali so storili premalo, da bi se izročilo ohranilo tudi za čase, ki neizbežno prihajajo: v vasi, ki je bila še ne tako dolgo nazaj popolnoma uskoška, se pojavljajo novi priimki, mladi tudi z domačimi govorijo v slovenščini, stari običaji tonejo v pozabo. Uskoki v Bojanecih so postali Belokranjci, hkrati pa ostali Uskoki. Torej so del Bele krajine in Slovenije.

MARINDOL

Marindol se razprostira na levem bregu Kolpe. Leta 1869 je imel 183 prebivalcev, leta 1880 181, leta 1890 204, leta 1900 169, leta 1910 160, leta 1931 174, leta 1948 178, leta 1953 181, leta 1961 169 in leta 1966 141¹³. Nekaj hiš je še lesenih in kritih s slamo. Večinoma so hiše stare nad sto let. Glavna gospodarska panoga v vasi je živinoreja. Mleko prodajajo zadrugi, ki ga vozi v Zagreb. Tu pozimi še vedno ponekot tkejo domače platno za rjuhe, brisače in prte ter pletejo iz domače volne nogavice, rokavice in jopice. Vezejo tudi prtčke raznih velikosti. Danes nosijo obleko iz domačega platna samo še nekatere starejše ženske. Ohranjeni so še svatbeni običaji, krstna slava, pustovanje itd.

Prvotno se je Marindol imenoval Šobatovci ali Šobatovo selo. Poseljen je bil že pred prihodom Uskokov. Leta 1536 je spadal pod metliško gospodstvo in je štel tri kmetije. Tu so prebivali Branko, Štimec in Krutič. Leta 1548 je koloniziral Marindol, Miliče in Paunoviče uskoški stotnik Ivan Lenkovič z bosanskih oziroma liških Uskoki. Ločiti je treba Marindol v ožjem smislu, imenovan Šobatovci ali Šobatovo selo, Miliče ali Milič selo, Paunoviče ali Paunovič selo. Nekaj uskoških družin je bilo tudi na bližnji Hrvaški in Kranjski, namreč dve hiši Čaviča na hribu Hlapniku (v hrvaški občini Ribnik) in dve hiši Barjakovičev v zaselku Vukobrati v Žuničih (občina Vinica).

ŠOBATOVCI

So Marindol v ožjem smislu. Leta 1548 je področje Šobatovcev koloniziral uskoški stotnik Ivan Lenkovič, prav tako Miliče in Paunoviče z bosanskimi oziroma liškimi Uskoki z območja Velebita. To samotno ozemlje, ki meri 9,45 km², je bilo po organiziranju hrvatske Vojne krajine vključeno vanjo, čeprav ni imelo z njo teritorialne zveze. Z območja Kranjske je prišlo po zgraditvi Karlovec leta 1579 pod oblast karloških generalov. Ko so leta 1881 ukinili Vojno krajino, je bilo priključeno Hrvaški. Od leta 1945 do 1948 je bilo območje v črnomaljskem okraju, nato spet v karloškem do leta 1952, ko se je vrnilo v črnomaljski okraj na lastno prošnjo, ker je območje od nekdanj bolj vezano na Slovenijo.

Cerkveno so bili prebivalci podrejeni samostanu sv. Vasilija v Gomirju pri Ogulinu. Govore štokavščino, so pravoslavne vere in pišejo v cirilici. Posebno z medsebojnimi ženitvami so tesno povezani s pravoslavni Bojančani. Leta 1711 naštevajo posebni urbar osem marindolskih Vlahov, kot jih še

danes imenujejo okoličani. Ob pravoslavnih praznikih, ko se igra kolo in pojejo narodne pesmi pri cerkvi, so prihajali sem slovenski obiskovalci in bližnjega Črnomlja in Vinice. Danes živita tudi tu dve slovenski družini¹⁴.

Leta 1852 je bila zgrajena na mestu kasnejšega šolskega poslopja stavba za graničarske častnike, ki so imeli nadzorstvo nad prvimi učitelji, dosluženi podčastniki. To stavbo so leta 1877 predelali v šolo. Redno šolo so odprli 1. marca 1878. Do leta 1918 so poučevali v njej upravitelji parohije, potem usposobljeni učitelji. V njej so poučevali v srbohrvatskem jeziku. Po ukinitvi šole leta 1961 so otroke prešolali v Adlešiče.

Pod šolo teče Kolpa. Na višjem bregu na drugi strani v vasi Rosopajniku so bili leta 1912 naseljeni Vlahi-katoliki, ki so bili priseljeni pred Uskoki Marindolci. Marindol je v celoti obkrožen s Slovenci. Od Hrvaške, ki ji je pripadel leta 1912, pa ga je ločevala Kolpa. Polovica prebivalcev se je izselila v Ameriko, ker zanje nihče ni skrbel.

Od slovenskih Uskokov so Marindolci najbolj siromašni, ker je bilo poljedelstvo od nastanka Vojne krajine dalje zanemarjeno. Marindolci tudi niso bili trgovci, medtem ko so bili Bojančani prevozniki in so tovorili žito iz Karlovec v Kočevje. Kasneje so kupovali živino in jo preprodajali v Črni krajini in celo v Trstu. V Marindolu je bil pomemben tudi kulturni vpliv prišlekov iz Amerike¹⁵.

MILIČI

Miliči so imeli leta 1869 156 prebivalcev, leta 1880 153, leta 1890 161, leta 1900 113, leta 1910 92, leta 1931 102, leta 1948 89, leta 1953 90, leta 1961 73 in leta 1966 64 prebivalcev¹⁶. Miliči so gručasta vas pod parohijsko pravoslavno cerkvijo sv. Petra ob cesti Adlešiči – Marindol – Žuniči. Nekaj hiš je še lesenih in kritih s slamo. Staro belo narodno nošo nosijo samo še starejše ženske. Poglavitni dohodek prebivalcev je živinoreja in mleko, ki ga preko zadruga prodajajo v Zagreb. Še danes pozimi predejo in tkejo domače platno ter pletejo volnene nogavice, rokavice in jopice.

Krajevno ime je patronimično. Sprva se je imenovalo Milič selo. Vsi prebivalci so Uskoki srbskega porekla. Z območja Bosne in Velebita jih je koloniziral uskoški stotnik Ivan Lenković leta 1548. Običaji in zgodovina vasi so enaki kot v Marindolu.

V vasi je tudi pravoslavna cerkev sv. Petra in parohijska hiša. Tu je bil običajno eden od gomirskih menihov. V letih 1944/45 je bila v vasi tudi partizanska osnovna šola¹⁶.

PAUNOVIČI

Paunoviči so imeli 1869. leta 74 prebivalcev, leta 1880 62, leta 1890 59, leta 1900 48, leta 1910 48, leta 1931 55, leta 1948 46, leta 1953 53, leta 1961 46 in leta 1966 44 prebivalcev¹⁷. Paunoviči so gručasto naselje na gričku le nekaj sto metrov severno od preloškega zaselka Škavurinov. Vas ima okoli deset hiš. Razen dveh slovenskih družin so vse druge uskoške, po domače vlaške. Govorijo

srbsko in so pravoslavne vere. Naselje ima ime po priimku Paunovič, prej se je vas imenovala tudi Paunovič selo. Njegova zgodovina in običaji od naselitve dalje so takšni kot jih imata Marindol in Miliči.

ŽUNIČI

Žuniči so imeli leta 1869 123 prebivalcev, leta 1880 116, leta 1890 129, leta 1900 119, leta 1910 103, leta 1931 105, leta 1948 89, leta 1953 95, leta 1961 94 in leta 1966 82 prebivalcev¹⁸. Žuniči so gručasta vas na kamniti terasi nad Kolpo ob cesti Marindol – Miliči – Prlišče. Pripadajoč zaselek Vukobrati (4 hiše) je tik nad Kolpo.

Žuniči imajo ime po še danes prevladujočem priimku, v Vukobratih pa pravijo še danes Barjakovičevi hiši po domače Vukobrat – kakor so imenovali prvega naseljencea. Domačini so bolj zvezani s Karlovcem kot z Metliko in Črnomljem. Leta 1952 se je dotedanji upravni otok katastrske občine Žuniči z vasjo in Vukobrati dokončno združil z ozemljem Slovenije¹⁸.

SLOVENSKE VASI, KI SPOMINJAJO NA USKOŠKI IZVOR

Bedenj obsega zaselke Gornji Bedenj, Doljnji Bedenj, Karaman, Jankoviči in Šoštarici. Na uskoški izvor prebivalstva spominjajo samo imena. Prebivalstvo je katoliške veroizpovedi. Katoliška cerkev sv. Magdalene je bila po ustnem izročilu zgrajena pred 800 leti in je od nekdanj katoliška. Leta 1966 je imel 104 prebivalec.

Dragoši so imeli leta 1966 samo 13 prebivalcev. Kraj je dobil ime po uskoškem priimku Dragoš, ki ga ima danes samo še ena hiša. Leta 1711 so se vsi pisali Dragoš, samo eden se je pisal Klepec. Vsi prebivalci so katoliške veroizpovedi.

Jankoviči so imeli leta 1966 68 prebivalcev. Vas sestavljajo razmaknjeni zaselki Jankoviči (6 hiš), Šoštarici (4 hiše) in Rim (2 hiši), ki stoji bolj zase proti Fučkovec in so mu ljudje iz hudomušnosti nadeli to ime, ker je njegov prvi znani prebivalec Kralj služil v papeževi telesni straži. Običaji so isti kot v Bednju. Krajevno ime je patronimik. Nekaj hiš je še vedno lesenih in kritih s slamo. Prebivalci so uskoškega porekla, o čemer pričajo priimki in narečja, ki se po izgovarjavi nekaterih besed razlikuje od govoree drugih obkolpskih naselij. Tudi tu so vsi prebivalci katoliške veroizpovedi.

Preloka ima ohranjene posebne svatovske običaje, jurjevanje, kresovanje, kresnice, koledovanje. Preločko kolo plešejo ob svatovanju in večkrat tudi ob nedeljah. V navadi je igranje na tamburico. Omeniti je treba cerkev sv. Trojice, ki je bila v 19. stoletju prezidana z ostanki starejše poslikave na zunanjsčini. Cerkev je bila dolgo časa pravoslavna.

Pribinci so imeli leta 1966 91 prebivalcev. Ime naselja izhaja od imena Pribinae. Kraj je dolgo časa spadal pod metliško gospostvo. Po podatkih v urbarjih je štel leta 1536 in 1550 sedem celih kmetij, leta 1610 osem celih in eno polovično kmetijo. Po ustnem izročilu je nekdanj stalo v stelnjnikih Poliških pri Velikem Bukovju naselje Stubica, ki pa so ga

požgali Turki. Domačini kraja niso več obnovili, temveč so se preselili v Pribince. So uskoškega porekla. Danes so katoliške veroizpovedi.

Tribuče so imele leta 1966 293 prebivalcev. Tribuče so na griških in obsegajo naslednje skupine hiš: Dolenjsko selo (18 hiš), Šikonjsko selo (15 hiš), Vlačšansko selo (16 hiš) in Golek (s šolo 12 hiš). Nekaj hiš je še vedno lesenih in kritih s slamo. Prebivalstvo je tako kot na sosednjem Bednju in v Pribincih uskoškega porekla iz srede 16. stoletja. O novoseleih pričata zlasti Vlačšansko in Šikonjsko selo, mnogi priimki in ikavsko narečje. Krajevno ime ima izvor v priimku Tribuč, ki pa tu ni več ohranjen. Šola je bila ustanovljena leta 1896. Cerkev Janeza Krstnika je od nekdanj katoliška.

RADATOVIČI

V zvezi z Žumberkom je potrebno omeniti še Radatoviče. Prebivalci so potomci žumberških Uskokov – srbsko-hrvatskih beguncev iz turških časov, kasneje grškokatoliških uniatov, in so bili ob ustanovitvi metliškega sreza med obema vojnama prideljeni tako Beli krajini, pod katero so spadali že v 13. stoletju vsi Žumberčani. Po drugi svetovni vojni so Radatoviči ponovno pripadli Hrvatski. Na Metliko jih še danes veže zadnja avtobusna postaja Metlika-Radatoviči ter tekstilni obrat Novoles iz Novega mesta.

OPOMBE

1. F. Schumi, Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain, II. Band, 1200–1269, Laibach, 1884 u. 1887, št. 59, str. 42–43. — 2. F. Sebuni, Beiträge zur Geschichte von der Möttling und von Siehelburg, Arebiv für Heimatkunde, I. Band, Laibach 1882/1883, str. 49–50; M. Kos, Odnosaji među goričkim grofovima i hrvatskim plemstvom u srednjem veku, Vjesnik kraljevsko-hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga ar-

hiva XIX/1917, str. 284. — 3. M. Kos, Začetki Novega mesta, Kronika II/1954, str. 173–174. — 4. glej (3), str. 150. — 5. L. Hauptmann, Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, I. Abteilung – die Landgerichtskarte, 4. Teil, Krain, Wien 1929, str. 349–351. — 6. J. Mal, Uskočke scobe i slovenske pokrajine, Srpski etnografski zbornik, knjiga XXX, Naselja i poreklo stanovništva, knjiga 18, Ljubljana 1924, str. 43–40. — 7. glej (6), str. 139–144, Urbar Metlika iz 1610. — 8. glej (7). — 9. Dušan Kos, Bela krajina v poznem srednjem veku, Zgodovinski časopis, 1987, št. 2, str. 217–255, št. 3, str. 409–437. — 10. Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, geslo Adlešiči, Ljubljana 1971, DZS, str. 21–22. — 11. Niko Župančič, Žumberčani in Marindolci, Beograd 1921; I. Šašelj, Zgodovina adlešičke fare na Belokranjskem, Ljubljana, Založil Anton Koblar 1987, četrti zvezek Zgodovine fara Ljubljanske škofije. — 12. glej (10), geslo Bojanej str. 23–24. — 13. glej (10), Prebivalstvo v naseljih v letih 1869–1966, str. 16. — 14. glej (10), geslo Marindol, str. 45. — 15. Glej (11), Niko Župančič, Žumberčani in Marindolci. — 16. glej (10), Prebivalstvo v naseljih v letih 1869–1966, str. 16. — 17. glej (10), Prebivalstvo v naseljih v letih 1869–1966, str. 16. — 18. glej (10), geslo Žunjiči, str. 68. — 19. Po Žumberku in Gorjancih, Zbirka »Žumberak-Gorjanci«, zvezek 2; Marinka Dražumerič, Način življenja in ljudska kultura, str. 69–76; A. Muraj, Narodne nošnje v Žumberku, KAI 6–8, Zagreb 1976, str. 71–88; A. Muraj, Običaji oko sklapanja braka u Žumberku (1900–1975), Etnološki prilozi I Zagreb, str. 157–176.

ZUSAMMENFASSUNG

»Uskokij« in Slovenien unil Žumberak
Žarko Štrumbi

Der Beitrag beschreibt die Entwicklung von Bela Krajina (Weißkrain) vom 9. bis 15. Jahrhundert, den Anknunft der Türken und das Ansiedeln der sogenannten »uskokij«, eine Art Zuwanderer, in Bela Krajina und Žumberak (Siehelberg) und dadurch entstandene Folgen ihrer Ansiedlung mit Betonung auf den mit den »uskokij« besiedelten Orten.